

Södra Ängby – ett riksintressant funkisområde

MATS OLSSON

I slutet av åttiotalet, närmare bestämt i november 1987, pekade Riksantikvarieämbetet ut de områden i landet som ansågs vara av riksintresse. Anledningen var att dessa områden bedömdes vara unika i sitt slag. Ett av de utpekade områdena var bostadsområdet Södra Ängby i Bromma. Här finns en sammanhängande miljö från 1930-talet med väl bevarade hus byggda och belägna utifrån funktionalismens stadsplaneideal. I Stockholms översiktsplan angavs att området skulle bevaras (Byggnadsnämnden 1993). En översiktsplan är dock inte ett juridiskt bindande dokument. För att kulturskyddet av ett område inte ska vara kraftlöst krävs att avsiktsförklaringarna i översiktsplanen följs upp med rättsverkande bestämmelser i detaljplanen (Bennet, intervju). Det hade inte gjorts beträffande Södra Ängby och i slutet av 80- och början av 90-talet inkom ett flertal ansökningar om bygglov från boende i området. Det hängde sannolikt ihop med att ett generationsskifte bland husägarna. Avsikten med att bevara områdets ursprungliga karaktär höll plötsligt på att gå om intet. Faktum var att den gällande detaljplanen var från 1933 och utifrån den fanns det ingen möjlighet att på juridisk väg hindra de som så önskade att genomföra betydande förändringar i miljön. Det kunde vara allt från stora ombyggnationer till förändring av tomtmark. Risken var därmed stor att områdets välbevarade ursprungskaraktär kraftigt skulle komma att förvanstas. På Stockholms stadsbyggnadskontor insåg man situationens allvar och inledde

processen med att utarbeta en ny detaljplan, som var anpassad efter målsättningen att skydda miljön (Elonsson, intervju). År 1995 ersattes den gamla detaljplanen av en ny, som innebar tydliga begränsningar i utnyttjandet av det geografiska rum som bär namnet Södra Ängby.

Syftet med detta arbete är att undersöka hur ett utnämmande av ett bostadsområde till riksintresse kan påverka utnyttjandet av det geografiska rummet med avseende på byggnader och trädgårdsmiljö. Undersökningsobjektet är Södra Ängby, ett villaområde i Bromma utanför Stockholm, som är ett av de största och viktigaste exemplen i Sverige på 1930-talets funktionalism. Att ett område pekas ut som riksintresse innebär i regel olika slags begränsningar för vad som får respektive inte får göras inom det aktuella området. Den typ av begränsningar som det är fråga om i det här fallet kan teoretiskt benämnas styrningsrestriktion.

Styrningsrestriktioner avser de tidsgeografiska aspekterna på maktutövning och hur dessa tillsammans med andra restriktioner »kanaliserar eller hejdar individens handlingsval» (Hägerstrand 1970: 17).¹

Alla befolkade områden har efterhand delats upp i ett fackverk av små och stora enheter eller domäner. Exempel på en mindre enhet kan vara en bondgård och exempel på en större kan vara en statlig myndighet. Inom dessa enheter har bestämda personer

¹ För mer om tidsgeografi, se Carlestam & Sollbe 1991; Åquist 2002, Internet.

eller grupper fått särskilda befogenheter att fatta beslut och utöva kontroll. De olika enheterna bildar hierarkier där beslutsfattarna inom de överordnade enheterna kan styra över de underordnade. En vanlig funktion hos en överordnad enhet är att begränsa handlingsmöjligheter inom underordnade enheter (Hägerstrand 1970: 25–26). Att ett område utpekades som riksintresse med åtföljande restriktioner är just ett exempel på hur överordnade enheter, läs myndigheter, skapar begränsningar för underordnade enheter, vilket i det här fallet blir de boende i det riksintressanta området.

De frågeställningar som behandlas är: Vad är Södra Ängby för område och varför ser det ut som det gör? Varför bedöms området värt att bevara? Vad får avsikten att bevara området för rumsliga konsekvenser med avseende på byggnader och trädgårdsmiljö? Materialet som ligger till grund för undersökningen består av såväl tryckt som otryckt material (t ex detaljplaner), information på Internet, samt muntlig information i samband med intervjuer med myndigheter och en fastighetsägare i området. Slutligen har jag gjort fältundersökningar för att studera området och se hur det gestaltar sig. Det empiriska arbetet genomfördes våren 2007. Tidsmässigt har jag gjort nedslag i ett antal olika tidsperioder. Det har varit nödvändigt för att beskriva den utvecklingen som resulterat i att Södra Ängby idag är riksintressant. För att ge en historisk bakgrund till områdets uppkomst har jag fått gå tillbaka till förra seklets första hälft, med tyngdpunkt på 1930-talet. Både 1980- och 1990-talen omnämns då Södra Ängby dels utpekades som riksintressant och dels fick en ny detaljplan under dessa decennier. Slutligen ges en beskrivning av hur områ-

det ser ut idag, 2007. Anledningen till att jag valde just Södra Ängby som underlag för min undersökning har sin förklaring i att området idag är relativt känt som riksintresse.

Undersökningen kommer att följa frågeställningarna. Det innebär att jag inledningsvis ger en bild av bostadsområdet Södra Ängbys bakgrund och uppkomst samt varför området ser ut som det gör. Det följs av en förklaring till varför området anses värt att bevara för framtiden. Undersökningens sista del redogör för de rumsliga konsekvenser som uppkommit avseende byggnader och tomtmark i samband med att området blev riksintressant och fick en ny detaljplan. Avslutningsvis kommer en sammanfattning samt diskussion. Inledningsvis redogörs dock för några begrepp, som är av särskild betydelse i sammanhanget.

Funktionalism är en benämning på en tendens eller stil inom byggnadskonsten. En byggnads ändamål och funktion ska bestämma dess utseende. Stilen utgår alltså från byggnadens funktion. Karakteristiskt för villor i funktionalistisk arkitektur är att de har:

- flacka plåtklädda tak
- stora fönster utan spröjsar
- olika plåt- och smidesdetaljer
- rundade balkonger och terrasser
- vit slätputs

I Sverige fick funktionalismen sitt genombrott i samband med Stockholmsutställningen 1930 (Linn 1996: 6–8).

Riksintresse. Begreppet avser bebyggelse och miljöer som anses vara så pass unika i sitt slag att de utpekades som kulturhistoriskt värdefulla. Denna typ av bedömning görs av Riksantikvarieämbetet.

Figur 1. Södra Ängbys läge i förhållande till Stockholm. Källa: Röda Kartan, Lantmäteriet (2006).

K-märkning. Rent allmänt används begreppet K-märkning för bebyggelse och miljöer som anses ha kulturhistoriskt värde. Inom begreppet ryms en mängd olika definitioner som byggnadsminne, statligt byggnadsminne, kulturresevat samt q-märkning och områdesbestämmelser. För bostadsområdet Södra Ängby gäller definitionen q-märkning och områdesbestämmelser. Riksantikvarieämbetet beskriver innebörden av q-märkning och områdesbestämmelser som:

Byggnader eller områden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och därför inte får förvanskas kan av kommunerna skyddas enligt Plan- och bygglagen. (Riksantikvarieämbetet 2007, Internet)

Detaljplan. En gällande detaljplan reglerar markanvändningen inom ett område och kan omfatta allt från enstaka byggnader till hela stadsdelar. Det kan exempelvis handla om var hus får byggas och hur stora de får vara. Byggnaders användningsområden styrs också av detaljplanen. Detaljplaner är juridiskt bindande.

Vad är Södra Ängby för område och varför ser det ut som det gör?

Södra Ängby är en stadsdel i Bromma väster om Stockholm (se figur 1), som började uppföras under 1930-talets första hälft. Bromma i väster, liksom Enskede i söder blev intressanta för Stockholms stad i början av förra seklet. Skälet till det var att det rådde stor bostadsbrist i Stockholm som behövde åtgärdas. Marken som utgjorde Brommalandet ägdes i huvudsak av större gårdar innan den köptes upp av staden. År 1904 köptes lantegendomen Stora Ängby med avsikt att området skulle bebyggas. Det tog dock tid innan byggnationerna kom igång på allvar. Anledningen var de mindre goda kommunikationsförbindelserna till och från staden. När de efterhand utvecklades började också husbyggandet att ta fart. I slutet av 20-talet kom byggandet igång i norra delen av Stora Ängby. Det berodde dels på bättre kommunikationer, dels pga myndigheternas politik för att bryta bostadsbristen. Ett system med uthyrning av tomter, så kallade tomträtter, infördes. Självbyggen uppmuntrades också. Det innebar att de blivande husägarna

till stor del själva uppförde sina hus och dessutom beviljades fördelaktiga lån från staden. Stora Ängby kom nu att delas i två delar, Norra respektive Södra Ängby. Snart väcktes intresset att också bebygga Södra Ängby, men i det fallet skulle inte systemet med självbyggen komma att användas (Andersson 2000: 14–16).

Den funktionalistiska stilen kom att bli genomgående i området. Husen som byggdes under den första etappen 1934–35 fick visserligen sadeltak, men stilen i övrigt var funktionalistisk. Efterhand blev husen mer renodlat funktionalistiska med putsade vita fasader, stora fönster och flacka plåttak samt stora balkonger och terrasser (Andersson 2000: 16–18). Norra Ängby som uppförts genom självbyggeri var främst avsett för hantverkare och arbetare. Husen i Södra Ängby avsågs däremot för det växande antal tjänstemän som också började söka sig ut från innerstaden. Idén med tomträtt gällde också i Södra Ängby, men husen uppfördes av enskilda byggmästare som spekulationsbyggen. Den person som gav området dess funktionalistiska karaktär var arkitekt Edvin Engström (Andersson 2000: 41). Det fanns goda skäl till att byggnadsstilen kom att bli funktionalistisk. Stockholms stad önskade bygga ett område som lockade till sig tjänstemannafamiljer och den sk funkisstilen var på modet vid den här tiden. Det hängde bl a samman med Stockholmsutställningen 1930, då funktionalismen fick sitt genombrott i Sverige.

Stadsdelen Södra Ängby är belägen i ett landskap bestående av två berg som sluttar ner mot Mälaren i söder. I öster avgränsas området av naturreservatet Judarnskogen och i väster av Blackeberg. Den norra delen gränsar mot den flacka slätt där Norra

Ängby brer ut sig. Det är inte bara naturens karaktär som avgränsar området, bebyggelsen med sin speciella karaktär bidrar också till det. Vid en hastig blick kan man tro att alla husen är likadana, men det stämmer inte. Faktum är att inte ett enda av de drygt 500 husen är ett annat likt helt och hållet. Så gott som alla hus är enfamiljshus i två plan plus källare med enhetlig hushöjd, men det finns gott om detaljer som skiljer husen åt. Det är allt från utformning av fönster till utformning av balkonger osv. Storleken på husen varierar också. De mindre husen har en boyta upp till 120 kvadratmeter medan de största har över 180 kvadratmeter. Vanligast är dock en storlek på cirka 150 kvadratmeter. Terrängen kan beskrivas som krokig och backig, dvs. naturmark. Det finns gott om grönska och området har en tydlig skogskaraktär med granar, björkar och stora tallar. Det är särskilt tallarna som dominerar växtligheten. Trädgårdstomterna är därmed inte av den typen som en engelsk trädgårdsmästare skulle föredra. Avsaknaden av blomrabatter och grönsaksland är tydlig. Det hade för övrigt inte passat in särskilt bra i den kulliga och ibland steniga terrängen. Se figur 2.

Varför bedöms området värt att bevara?

Urvalet av riksintressanta områden i Sverige började redan omkring 1970 i samband med den fysiska riksplaneringen. Enligt regelverket pekades riksintressena ut av de centrala förvaltningsmyndigheterna, bl a Riksantikvarieämbetet, men det var länen som tog fram underlagen (Bennett, intervju). 1987 tillkom den sk naturresurslagen och då myntades uttrycket »område av riksintresse för kulturminnesvården».

Figur 2. Tre exempel på funkisvillor i Södra Ångby. Foto: Mats Olsson.

Samma år pekade Riksantikvarieämbetet ut ett antal sådana områden i hela landet. Det handlade alltså inte om enskilda byggnader i det fallet, utan om hela områden som skulle skyddas mot åtgärder som kunde skada kulturvärdena. Dessa områden ansågs viktiga då de hade något att berätta om äldre tiders byggande och miljöer (Andersson 2000:40). En del av de områden och byggnader som ansågs av vikt att bevara utgjordes av sådant som skapats under modernismens tidevarv och dit hör funktionalismen. Det behövs inte stora ingrepp för att karaktären hos funktisbyggnader ska förändras. Och som en viktig del i svensk byggnads- och planeringshistoria önskade man bevara dessa byggnader och områden för framtiden. Såväl byggnader som hela bebyggelseområden med kulturhistoriskt värde kan skyddas mot rivning eller förvanskning genom olika åtgärder. En byggnad som byggnadsminnesförklaras skyddas av staten genom att länsstyrelserna utövar »tillsyn» över byggnaden. De kontrollerar att byggnaden vårdas och underhålls enligt de skyddsföreskrifter som fastställs. Länsstyrelserna kan dessutom ge ekonomiskt stöd till vården (Simonsson 1996:72). När det handlar om bebyggelseområden som utpekats som kulturmiljöer av riksintresse, ska dessa skyddas mot åtgärder som skadar kulturmiljön. Det kan göras genom att kommunerna utökar bygglovsplikten i riksintresseområdena. Det är staten i form av länsstyrelserna som bevakar att riksintressena tillgodoses (Simonsson 1996:75).

När ett 50-tal områden i Stockholms-trakten pekades ut som riksintressen 1987, var bostadsområdet Södra Ängby ett av dem. Det var Stadsmuseet och Stadsbyggnadskontoret i samverkan med Länsstyr-

elsen som valde ut de aktuella områdena. Ett tungt vägande skäl till att Södra Ängby ansågs intressant var husens funktionalistiska stil. Men de var inte de enda eller ens de första exemplen där den modernistiska stilen användes i Sverige. Redan i början av 1930-talet uppfördes enstaka funktisvillor runt om i stockholmsområdet. En av de mest kända är arkitekten Sven Markelius egen villa i Nockeby. Andra exempel är funktisradhus i Ålsten samt på Kvarnholmen. Dessutom hade det byggts sk smalhushus i såväl Traneberg som i Hjorthagen (Olofgörs 2001:218). Men faktum är att det i nämnda fall handlade om enstaka exempel som byggdes i funktionalistisk stil. Det dröjde fram till 1934–35 innan de vita funktisvillorna började byggas i större mängd och det var i Södra Ängby. Det som fört in området bland riksintressena är det faktum att området är det största i sitt slag i Sverige. Hela stadsdelen, med några enstaka undantag, består av väl bevarade funktisvillor som placerats så att de följer funktionalismens stadsplaneringsidé, dvs att husen är inbäddade i miljöns grönska (Andersson 2000:40–41).

Rumsliga konsekvenser för byggnader och trädgårdsmiljö?

När tiderna förändras sätter det naturligtvis sina spår i samhällsstrukturen. Det som en gång var toppmodernt är ganska snart omodernt och förändring sker till följd av det. Tydliga exempel på det återfinns också i Södra Ängby. Området är ett utpräglat bostadsområde, men när det byggdes uppfördes också två stycken tidstypiska envånings affärslängor. Den ena är belägen mitt i området vid Zornvägen och den andra i

nordvästra hörnet vid Färjestadsvägen. Från etableringen och många decennier framåt fanns det inga problem för dessa affärslängor att bära sig ekonomiskt. Anledningen till det var att området var livligt befolkat av hemmafruar och hembiträden som skötte de flesta av inköpen. Variationen av service-inrättningar var stor i de båda längorna. Det fanns bl a urmakare, bokhandel och cykelaffär vid Färjestadsvägen. Cykelaffären lär ha haft god omsättning, inte minst under krigsåren. I längan på Zornvägen fanns ett varierat utbud bestående av mjölkaffär, fiskaffär, köttaffär, specier, färghandel, sybehör, bensinstation, musikaffär och postkontor. I lokalens källare fanns också ett snickeri. Utbudet av service kunde skifta genom åren, men det bedrevs alltid ett flertal verksamheter i affärslängorna. Men tiderna förändrades vilket bl a innebar att kvinnorna gick ut i arbetslivet. Köpvanor ändrades också, inte minst med anledning av att nya köpcentrum uppstod. Kundunderlaget minskade efter hand och därmed försvann också den ena inrättningen efter den andra från affärslängorna med tiden. Till sist fanns varken matbutiker eller postkontor kvar (Wolf 2007: 18).

Förändringar i området skulle också ske genom det generationsskifte som ägde rum i och med att äldre Södra Ängby-bor inte klarade att bo kvar i sina hus på gamla dar. Flera av dem hade bott i området från att det var nybyggt, vilket var en anledning till att mycket inte hade förändrats i miljön. När yngre generationer ersatte de äldre i området ändrades en del saker med husen för att bättre passa nya behov. De små köken med tillhörande serveringsgång och jungfrukammare, som var typiskt för funkishusen, revs ut. Detsamma hände med badrum och

källarutrymmen. Det var inte bara interiören som ändrades i flera av husen. På några hus syns en blandning av stilar som inte har sitt ursprung i funktionalismen. Det handlar ofta om tillbyggnad av garage (villaägare i Södra Ängby, intervju).

Att ett område är klassat som riksintresse enligt naturresurslagen, vilket Södra Ängby blev 1987, innebär i sig egentligen inget skydd mot förändringar. I samband med ansökningar om bygglov som kom in till berörda myndigheter uppmärksammades det problemet. Samtidigt var det inte bara förändringar som var byggnadspliktiga som höll på att ske. Omfärgning av fasad från den ursprungliga vita färgen till rosa och grönt förekom och det hotade allvarligt »den vita stadens» ursprungliga karaktär. Det var heller inte ovanligt att nyinflyttade gjorde betydande ingrepp i trädgårdsmiljön. Flera av de för området karakteristiska tallarna avverkades bland annat.

För att ett riksintressant område ska kunna bevaras krävs att reglerna för vad som får och inte får göras tydligt formuleras i det aktuella områdets detaljplan. Det var något som dock inte hade gjorts i fallet Södra Ängby. Det fanns en detaljplan, men den var från tiden för bostadsområdets tillkomst. Den ursprungliga detaljplanen, som är från 1933, stadgade att området endast fick bebyggas med bostäder samt några affärslängor. Husen skulle vara fristående, alternativt kunde två hus vara sammanbyggda på en och samma tomt. Antal våningar fick vara två, men det gick att inreda gavelrum på vind. Byggnadsrätten angavs till en femtedel av tomtytan. Så länge det inte fanns en ny detaljplan som ersatte den ursprungliga, var förutsättningarna goda för de husägarna som önskade göra omfattan-

de förändringar i miljön. När nu flera av de nyinflyttades intressen krockade med myndigheternas strävan att bevara Södra Ängbys karaktär påbörjades processen med att utarbeta en ny detaljplan för området. Det ledde senare till att Stockholms stadsfullmäktige beslutade om en sådan detaljplan enligt Plan- och bygglagen paragraf 3:12, som stadgar:

Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässigt eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas. (Olofgörs 2001:22)

Avsikten med beslutet var att skydda området mot ingrepp som påtagligt kan skada kulturmiljön. År 1995 vann beslutet om sk q-märkning för Södra Ängby laga kraft och den innebär ett flertal begränsningar för de boende i området. Husens exteriör får inte förvanskas, carports och nya garagebyggnader bedöms olämpliga. Byggnadsrätten för husen begränsas. Tomternas karaktärska behållas och tätt staket, mur eller plank får inte uppföras i tomtgräns. Det finns också regler för träden i området. Om de har en stamomkrets som är större än 30 cm på en höjd av en meter ovan mark, får de inte fällas utan marklov (Dp 89058, 1995). Enligt den tidigare detaljplanen hade flertalet fastigheter betydande, utnyttjade byggrätter vilka om de utnyttjades helt skulle förvanska området och byggnaderna. Idén med den nya detaljplanen är att så långt det är möjligt tillgodose det kulturhistoriska intresset samtidigt som de mindre husen ges möjlighet för viss tillbyggnation (Planbeskrivning Dp 89058, 1995:2).

Den nya detaljplanen hade föregåtts av

diskussioner och förhandlingar. Genom Södra Ängby villaförening restes flera invändningar från de boende mot inskränkningarna i den enskildes byggrätt. Ett antal politiska ledamöter i de förberedande beslutsinstanserna reserverade sig också mot den nya detaljplanen. De menade, liksom flera boende i området, att förslaget på ny plan innebar kraftiga inskränkningar i den enskildes rätt. Det fanns också en oro för att de nya reglerna skulle komma att påverka värdeutvecklingen av fastigheterna negativt (Olofgörs 2001:23). Stadsplanenämnden, som samrådde med villaföreningen, motiverade dock ingreppet med

[a]tt det allmännas intresse ägde företräde och att de av stadsbyggnadsnämnden tidigare prövade miljöprogrammen visat sig alltför kraftlösa för att begränsa icke önskade tillbyggnader. (Olofgörs 2001:22)

Den nya detaljplanen med sina styrningsrestriktioner blev till slut ett faktum, men det skulle dock genomföras en del förändringar av miljön efter det. Affärslängan vid Zornvägen kom att genomgå en dramatisk förändring. Efter det att affärsverksamheter och posten upphört stod längan som ett monument över en svunnen tid fram till 1996/97. Stadsbyggnadskontoret och Byggnadsnämnden tillstyrkte ett ombyggnadsförslag som innebar att enplanslängan fick byggas till på höjden (se figur 3). Resultatet blev sex stycken lägenheter varav fyra i etage och den gamla originaldelen på nedre planet domineras idag av ett dagis (Wolf 2007:18).

Affärslängan vid Färjestadsvägen hamnade lustigt nog utanför avgränsningen för den nya detaljplanen för Södra Ängby.

Figur 3. Servicelängan vid Zornvägen i Södra Ängby efter ombyggnaden. Foto: Mats Olsson.

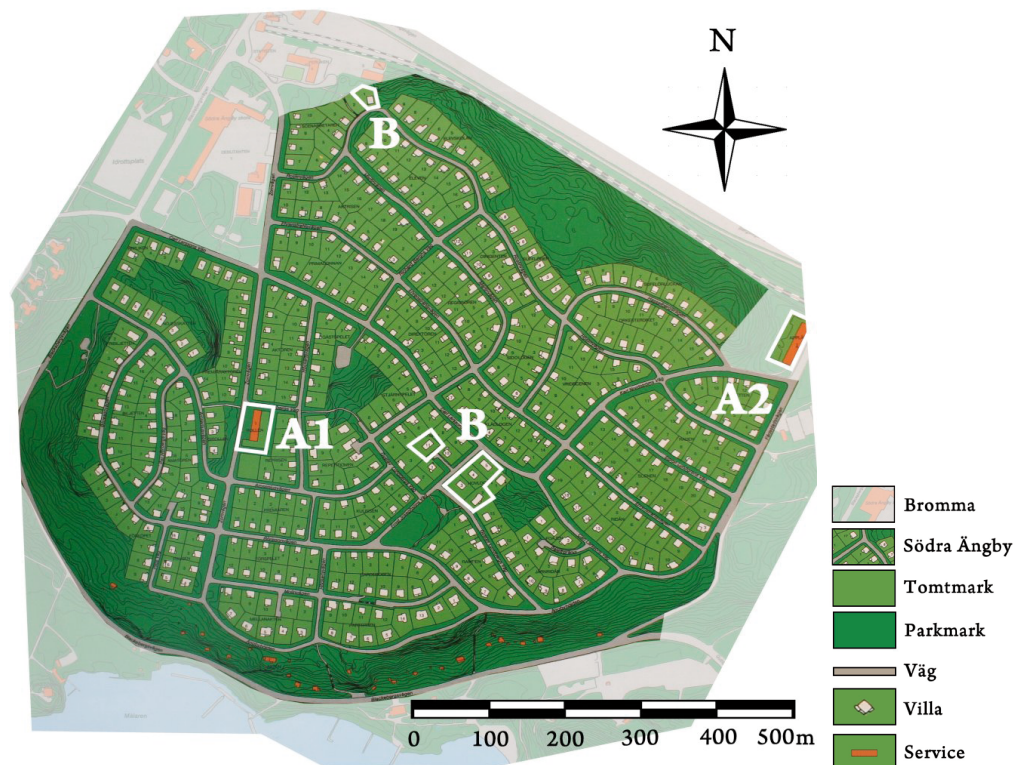
Byggnaden, som idag härbärgerar ett antal mindre näringar, är dock skyddad och ligger som en ö vid sidan av bostadsområdet. Varför avgränsningen gjordes som den gjordes i det fallet har jag inte lyckats få fram uppgifter om, men det möjliggjorde att tre större seniorbyggnader uppfördes mellan affärslängan och bostadsområdet. Kanske var det den bakomliggande orsaken till avgränsningens utformning? Kartan (figur 2) visar den gällande detaljplanens avgränsning av Södra Ängby i skarpa färger. Byggnad A1 är den tidigare affärslängan vid Zornvägen och A2 är affärslängan vid Färjestadsvägen. På den ljusa ytan mellan längan och villaområdet finns idag tre hus med lägenheter för seniorboende. Byggnaderna

som ringats in och markerats med bokstaven B är fastigheter som inte uppfördes i funktionalistisk stil. De får trots det inte heller ändras så att områdets kulturhistoriska värde minskar (Planbeskrivning Dp 89058, 1995:4).

Sammanfattning och diskussion

Vad är Södra Ängby för område och varför ser det ut som det gör? Södra Ängby är ett bostadsområde i västra Stockholm, närmare bestämt i Bromma. Bakgrunden till att bostadsområdet uppfördes var densamma som för andra bostadsområden som byggdes utanför innerstaden under 1900-talets första hälft, dvs bostadsbristen. I fallet

Södra Ängby - Riksintresse

Figur 4. Detaljplan för del av Södra Ängby. Källa: Dp 89058 (1995) Stadsbyggnadskontoret, Stockholm.

med Södra Ängby fanns avsikten att skapa bostäder för den växande skaran tjänstemän i staden och deras familjer. Vid tiden för byggandet av Södra Ängby, 1934–39, var den modernistiska funkisstilen i ropet bland flera av dåtidens arkitekter. Funkisen hade fått sitt genombrott i samband med Stockholmsutställningen 1930. Därför valde den ansvarige arkitekten för byggandet, Edvin Engström, denna stil för husen i området. Terrängen i Södra Ängby är kuperad med tydlig skogsmiljö och mycket grönska

där husen bäddades in, vilket var vanligt i samband med uppförande av funkishus.

Varför anses området värt att bevara? När Riksantikvarieämbetet 1987 pekade ut ett antal områden som ansågs vara av riksintresse för kulturminnesvården, var bostadsområdet Södra Ängby ett av dem. De utpekade områdena ansågs viktiga för att de hade något att berätta om äldre tiders byggande och miljöer. Det fanns flera anledningar till att Södra Ängby fanns med på listan över riksintressanta områden. För

det första är husen i området så gott som genomgående byggda i den funktionalistiska stilens arkitektur, för det andra så är bostadsområdet det största i sitt slag i Sverige. Sist men inte minst, så är områdets ursprungliga karaktär dessutom mycket väl bevarad. Alla dessa faktorer sammantagna har legat till grund för bedömningen att Södra Ängby är värt att bevara för framtiden.

Vad får avsikten att bevara området för rumsliga konsekvenser? Att klassa ett område som riksintresse innebär inte att området ifråga är skyddat mot ingrepp per automatik. Det stod inte minst klart för berörda tjänstemän vid Stadsbyggnadskontoret när ansökningar om bygglov började komma in i slutet av 80- och början av 90-talet. Rent juridiskt är det den gällande detaljplanen som styr vad som får och vad som inte får göras inom ett område. När Södra Ängby hade pekats ut som riksintressant område gällde fortfarande den ursprungliga detaljplanen från 1933. På Stadsbyggnadskontoret insåg man snart att den planen inte var förenlig med avsikten att bevara områdets ursprungliga karaktär. Därför var det nödvändigt att utarbeta en ny detaljplan som hindrade att området förvanskades. Den nya detaljplanen som vann laga kraft 1995 innebar att Södra Ängby q-märktes. Det betyder att såväl byggnader som naturmiljö lyder under strikta restriktioner ifråga om eventuella förändringar. Byggnadsrätten för husen är starkt begränsad vilket innebär att det inte går att bygga till utrymme hur som helst. Vidare så får husens exteriör inte förvanskas, dvs avvika från den funktionalistiska stilen. Nya garagebyggnader får inte uppföras och täta staket eller murar får inte byggas. Gällande naturmiljön så är

reglerna också strikta, exempelvis får inte vuxna träd fällas utan beviljat marklov.

Det står klart att utnämmandet av Södra Ängby till riksintresse har inneburit hårda restriktioner gällande utnyttjandet av det geografiska rummet. Att begränsa människors rätt att själva helt råda över sin egendom kan naturligtvis ifrågasättas, vilket också skedde. Som framkom i undersökningen protesterade såväl husägare som politiker mot den nya detaljplanen som sedan vann laga kraft 1995. Vad hände egentligen sedan, var oron över exempelvis fallande marknadsvärde befogad? Blev Södra Ängby ett slags motsvarighet till Skansen, som människor gärna besöker för det kulturhistoriska värdet, men inte vill bo i? Svaret måste bli nekande på båda frågorna. Idag är den funktionalistiska stilen åter populär bland många människor i Sverige. Och fallande marknadsvärden på fastigheterna i Södra Ängby har det knappast blivit fråga om, tvärtom. Det framgår inte minst när man studerar fastighets- och lägenhetsannonser i de stora dagstidningarnas bilagor. Att människor gärna vill bo i området skvallrar slutbuden från försäljningar om. Kanske är det så att utnämmandet till riksintresse och medföljande begränsningar i utnyttjandet av det geografiska rummet i Södra Ängby faktiskt har ökat intresset för området?

Litteratur

- Andersson, Thorbjörn (2000) *Södra Ängby den vita staden*, Footlights Publishing, Stockholm.
- Carlestam, Gösta & Barbro Sollbe (red) (1991) *Om tidens vidd och tingens ordning. Texter av Torsten Hägerstrand*, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

- Hägerstrand, Torsten (1970) Konturerna av en tidsgeografisk samhällsmodell, *Statens offentliga utredningar* 1970: 14, bil 4: 17–26.
- Linn, Björn (1996) Funktionalismen i folkhemmet, *Kulturmiljövård* nr 1-2: 6–11.
- Olofgörs, Gunnar (2001) *Södra Ängby. Trädgårdsstad i funkis*, Stockholmia förlag, Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet (2007, internet) k-märkt. (22 maj 2007) http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/byggnader/k_markt.html
- Simonsson, Lena (1996) Att skydda modernismens monument, *Kulturmiljövård* nr 1-2: 72–75.
- Wolf, Hans (2007) Zornvägen 43 – en spegel av tiden, *Södra Ängby villaförening* nr 5: 18.
- Åquist, Ann-Cathrine (2002, internet) *Tidsgeografi – en introduktion*. Institutionen för samhällsvetenskap, Örebrouniversitet, Örebro. (6 juli 2007) <http://www.oru.se/oru-upload/Institutioner/Samh%C3%A4llsvetenskap/%C3%84mnen/Kulturgeografi/Kursmaterial/Tidsgeografi%20introduktion.doc1.pdf>

Otryckta källor

- Dp 89058 (1995) Detaljplan för del av stadsdelen Södra Ängby i Stockholm. Stadsbyggnadskontoret, Stockholm.
- Planbeskrivning Dp 89058 (1995) Beskrivning till detaljplan för del av stadsdelen Södra Ängby i Stockholm. Stadsbyggnadskontoret, Stockholm.
- Byggnadsnämnden (1993) Södra Ängby – Miljöprogram för ett riksintressant område. Råd och riktlinjer, Byggnadsnämnden, Stockholm.

Intervjuer

- Bennett, Robert, avdelningsdirektör, Riksantikvarieämbetet. Telefonintervju 23 maj 2007 och intervju 24 maj 2007.
- Elonsson, Inger, planarkitekt, Stadsbyggnadskontoret. Intervju 21 maj 2007 och telefonintervju 24 maj 2007.
- Villaägare i Södra Ängby. Intervju 22 maj 2007.

*Mats Olsson är student vid Geografiprogrammet, Stockolms universitet.
E-post: mats.olsson100@telia.com*